

МЕТОДИТЕ ОБЯСНЕНИЕ, РАЗКАЗ И ЛЕКЦИЯ ПРИ УСТНО ПРЕДСТАВЯНЕ НА УЧЕБНОТО СЪДЪРЖАНИЕ ОТ УЧИТЕЛЯ. ЗНАЧИМИ ОСОБЕНОСТИ НА ЕЗИКА И СТИЛА

Гл. ас. д-р Галина Георгиева

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Резюме. Методите обяснение, разказ и лекция, свързани с устно представяне на учебното съдържание, са силно критикувани, но учителите предпочитат да ги използват. Повишаването на ефективността поставя все по-високи изисквания и към особеностите на езика и стила, когато се прилагат тези методи. В статията е представен сравнителен анализ на данни от онлайн анкетно проучване с две групи студенти от Факултета по педагогика на Софийския университет „Св. Кл. Охридски“. Разкрито е тяхното мнение относно убедителността, достъпността, образността и емоционалността при използване на методите обяснение, разказ и лекция, свързани с устно представяне на учебното съдържание.

Ключови думи: обяснение; лекция; методи на обучение; студенти; нагласи; анкетно проучване

Устното представяне на учебното съдържание от страна на учителя е един от проблемите, които са много познати и в същото време се отличават с перманентна актуалност и значимост. Методите, свързани с устното изложение на учебното съдържание, са сред най-често използваните и в този смисъл най-предпочитани методи от учителите, като причините за това са различни. Те се отличават с голяма икономичност и гъвкавост. Освен това позволяват голям обем учебно съдържание да се разработи съобразно съществуващите времеви лимити. Обучаваните често предпочитат използването на иновативни методи на обучение, но в практиката често се оказва, че съчетаването именно с методите, свързани с устното изложение, съдейства за висока ефективност.

Устното представяне на учебното съдържание от страна на учителя изисква високо равнище на езикова грамотност от страна на учителя и умело използване на средствата на езика. По този начин се постига по-високо равнище на достъпност, убедителност, образност и емоционалност на устното изложение и се улесняват възприемането и усвояването на изучаваното учебно съдържание.

Потребностите от съчетаване на присъствени и онлайн занятия в съвременните условия на ковид пандемия поставят още по-високи изисквания към учителите, когато използват устно изложение.

Основната цел на настоящата публикация е да се изведат най-значимите особености на езика и стила на устното представяне на учебното съдържание от учителя, които съдействат за по-лесно възприемане и усвояване на изучаваното учебно съдържание. Въз основа на сравнителен анализ на мненията на две групи студенти от специалност „Педагогика“, които имат различен опит и компетентности, ще бъдат формулирани препоръки за повишаване релевантността на методите, свързани с устно представяне на учебното съдържание от учителя съобразно очакванията в съвременните условия.

Дефиниране на основните понятия

Понятието *метод* обикновено се дефинира като „система от правила и способности на подхода към изучаването на явленията ... път, начин за постигане на определени резултати ...“ (Andreev 1996, 195). В специализираната литература се изясняват особености на различни методи на обучение. Когато се интерпретират проблеми, свързани с устното представяне на учебното съдържание от учителя, най-често при изясняване на неговата същност на преден план се извежда съобщаването на нов учебен материал, ориентирано към въздействие върху интелектуалната дейност на обучаваните, но също така и върху техните чувства, воля и характер. Методите на обучение, които се свързват с устното изложение, са разказ, обяснение, учебна лекция и изложение с опонент. Те се определят като различни видове изложение. Един от тези методи е методът разказ. Той се дефинира като „непрекъснато изложение на определени факти и проблеми“ (пак там, 208). По време на разказа се представят нови знания, провокират се чувства и се формира отношение, доколкото самият разказ е наситен с емоции и отношение. Интонацията, мимиките и жестовете на учителя засилват изразителността на разказа. Другият често използван в практиката метод от тази група е методът обяснение. То се дефинира като форма на изложение с фокус върху рационалните аргументи. При него се цели постигане на разбиране относно същността на изучаваното учебно съдържание. Методът учебна лекция се определя като вид изложение, в което определена тема се разработва системно и без прекъсване за определеното време. В научните източници се посочва, че този метод е подходящ главно в гимназиален етап и във висшите училища. Т.нар. изложение с опонент също се отнася към методите, свързани с устно представяне на учебното съдържание от учителя. При него се използва драматизиране, като се включва още един компетентен по разработваното учебно съдържание, който може да поставя подходящи въпроси и да поддържа диалог с учителя, за да се стимулира по-високо равнище на концентрация на вниманието на обучаваните и мотивацията за учене (пак там, 208 – 209).

В научната литература по тази проблематика се извеждат подходящи ситуации за използване на методите, свързани с устно изложение на учебното съдържание от учителя. Някои от тях са следните.

- Тематичното съдържание се отличава с високо равнище на сложност и абстрактност.

- Представят се декларативни знания.

- Необходимо е да се формира представа за цялост.

- Установено е, че по-рано изучавано учебно съдържание не е усвоено на необходимото равнище.

- Има проблеми или факти, които си противоречат или е възможно обучаваните да не са в състояние коректно да ги разграничат.

- Обучаваните имат известен личен опит, който може да се използва при изясняване на изучаваната проблематика.

- Времето за изучаване на учебното съдържание е лимитирано, а материалът е повече и е разнообразен.

- Устните обяснения позволяват ускоряване темпа на изложение.

- Преценено е, че устното изложение на учебното съдържание от учителя позволява постигане на по-високо равнище на разбиране от страна на обучаваните (по Andreev 1996, 202 – 203; Radev 2005, 378).

Особено важно се оказва също да се обмисли как да се съчетават различни методи и елементи от технологични варианти с оглед постигане на по-висока ефективност (Costouros 2020).

Устното представяне на учебното съдържание от учителя включва няколко основни компонента в структурно отношение.

- Въвеждаща част – в нея се извеждат важните акценти от изучаваната тема и се записват на дъската или се включват в презентацията (ако се подготвя такава).

- Разработване на важните акценти в строга последователност, като ясно се разграничава значимото и се фокусира вниманието на обучаваните върху изясняването на противоречиви факти, обяснения и позиции, за да се улесни възприемането и разбирането на изучаваната проблематика.

- Заключителна част – в нея се формулират основни изводи и обобщения, свързани с представените важни акценти от тематичното съдържание (Andreev 1996, 203).

Достъпност на езика и убедителност при устно изложение на учебното съдържание от учителя. Езикът и стилът на устното представяне на учебното съдържание от учителя би следвало да са релевантни и въздействащи. Необходимо е учителят да притежава високо равнище на езикова грамотност и да използва адекватно средствата на езика. По този начин се съдейства за повишаване равнището на езикова грамотност на учениците, с които учителят работи. Езиковата грамотност обикновено се свързва с компетентностите

за общуване на роден език (Компетентности и образование, 8). Общуването на роден език се определя като способност за разпознаване, разбиране, изразяване, създаване и тълкуване на понятия, чувства, факти и мнения както в устен, така и в писмен вид (пак там, 11). По време на устното изложение е необходимо учителят да не използва диалектизми или сленг. Новата терминология трябва да се въвежда постепенно и ясно да се обяснява, като се свързва с актуалните познания на обучаваните, за да се улесни нейното възприемане, усвояване и коректно използване в различен контекст. Тематичното съдържание винаги се представя в определена външна форма, която се определя като ораторска страна на устното изложение. Всъщност стилът се отличава с логически, реторично-художествени и музикални аспекти. Релевантният стил на устно изложение улеснява възприемането и разбирането на смисъла на изучаваните проблеми и съдейства за повишаване на равнището на достъпност.

В научната литература, където се интерпретира тази проблематика, като най-значими особености на логиката на стила се извеждат убедителността и яснотата, които позволяват повишаване равнището на достъпност при устно представяне на учебното съдържание. Езиковите средства, които подпомагат постигането на по-голяма убедителност и повече яснота, са следните: определение, обяснение, описание, разчленяване, сравнение, противопоставяне, доказателство и др. (Andreev 1996, 205 – 206; Radev 2005, 379). Ако е необходимо да се изясни същността на тези езикови средства, може да се посочи следното (виж „Речник на българския език“). Определението, като езикова категория, обикновено се изяснява като несамостоятелна, второстепенна част на изречение, която пояснява определена негова част. Факти, които позволяват едно събитие, явление или състояние да станат по-ясни и разбираеми, се определят като обяснение. Описанието изисква изобразяване, обрисуване с художествени средства. То обикновено се използва, за да се постигне по-голяма художественост и да се разкрие по-ясно представяната основна мисъл. Описанието се изяснява и като представяне в системна последователност на характерни особености, отличителни черти на изучавано явление. Когато се използва сравнение чрез дума или израз, един обект се уподобява на друг. При доказателството се използват логически действия или разсъждения, които позволяват обосноваването на истинността на определена мисъл с помощта на други мисли, признавани за истинни. Противопоставянето се изразява в разграничаване, делене на елементи или аспекти, между които съществуват определени различия. Особено важно е по време на устното представяне на учебното съдържание да се предизвиква интерес и да се провокира любопитството на обучаваните като се представят нови, неочаквани гледни точки (Radev 2005, 379).

Образност и емоционалност на устното изложение на учебното съдържание от учителя. Т. нар. реторично-художествени аспекти на стила се изразяват чрез образност и емоционалност. По-голяма образност на устното изложение

се постига чрез използване на езикови средства като олицетворение, символ, метафора, алегория, ирония, образен паралелизъм и др.

Олицетворението се изразява в приписване на определени особености, за да се постигне одухотворяване или персонификация. Когато се използват символи, се изисква наличие на обект или образ, които се явяват условни знаци за абстрактни понятия или за определени идеи. При метафорите се използва наличието на сходство или близост. Въз основа на това се пренасят признаци и свойства от един предмет или явление на други. Думата или съчетанието от думи са употребени в преносно значение въз основа на такова пренасяне, за да се постигне образна характеристика в художествена реч. Когато се използва алегория, се разчита на иносказателния смисъл, като чрез конкретни образи се изобразяват абстрактни понятия или човешки характери. Иронията се определя като стилистичен похват, който използва подигравателно говорене на противоположното на онова, което се мисли. Ирония се използва за противодействие на нещо, което е отживяло или е неприятно (виж „Речник на българския език“).

По-високо равнище на емоционалност на устното изложение се постига чрез използване на езикови средства като възклицание, реторично обръщение, градация, хипербола, епитет, недоизказване и др. (Andreev 1996, 206). Използването на възкличания постига предаване на дълбоко и силно чувство или преживяване. Възкличанието се определя като проява на силно чувство. Градацията се свързва с изразяване на впечатления от прояви или явления, като се използват постепенно засилване (възходяща градация) или отслабване (низходяща градация), степенуване на използваните изразни средства. Хиперболата изобразява предмети или явления чрез преувеличаване на отделни техни характеристики. Епитетът се дефинира като художествено определение на съществен признак на предмет или явление. Използването на епитети постига засилване на изобразителността и изразителността на думите, към които се отнасят, както и на устното изложение на учебното съдържание като цяло (виж „Речник на българския език“).

По време на устно представяне на учебното съдържание от учителя е важно да се осигуряват „ключове за решаване на проблеми“ (Radev 2005, 379). Устното изложение има потенциал да стимулира креативността на обучаваните. „Творецът формулира проблеми, вместо да позволява на другите да ги определят“ (Radev 2018, 152). Постепенно чрез изясняване особеностите на изучаваните проблеми и подпомагане на по-задълбоченото им разбиране би могло да се съдейства за постигане на необходимите равнища на автономност и увереност, които се приемат като значими условия за креативност или за творческа и иновативна компетентност. В тази връзка е необходимо да се има предвид, че постигането на високо равнище на автономност изисква главно наличие на знания и опит в съответните области, но има и други важни ус-

ловия за ефективна творческа дейност и това са високото равнище на дисциплина и постоянството в целенасочено фокусиране на вниманието и усилията (пак там, 152 – 153). Доколкото по време на устно представяне на учебното съдържание всички тези условия са необходими и се изискват, учителят би следвало да ги използва по посока трансформиране на представите и нагласите за еднообразие, монотонност и скука в ангажиране на обучаваните и последващи дейности след устното изложение, насочени към проява на креативност от тяхна страна.

В научната литература се обособяват също и музикални аспекти на стила на устното изложение, като ориентацията е към постигане на приятно слухово възприемане на разработваната тематика. Благозвучието на устното изложение е израз на музикалността. То се постига чрез адекватен подбор на думи и словосъчетания, както и чрез поддържане на подходящ естествен ритъм при устно представяне на учебното съдържание (Andreev 1996, 206).

Актуални потребности и очаквания към значими особености на езика и стила на устното изложение на учебното съдържание от учителя. В периода март – април 2022 г. се проведе онлайн анкетно проучване със студенти от специалност „Педагогика“, като анкетната карта беше оформена чрез съответните инструменти на Google forms. Беше изпратен линк на студентите от I и III курс, редовно обучение, както и на студентите от III и IV курс, задочно обучение. Студентите от I курс, които оказаха съдействие и попълниха анкетната карта, са 14. Тези от III курс, редовно обучение и III и IV курс, задочно обучение, са 30. Диференцирането на двете групи респонденти се налага предвид факта, че студентите от III курс, редовно обучение, както и тези от III и IV курс, задочно обучение, са изучили редица педагогически дисциплини, като „Дидактика“ например. Освен това те са изучили или изучават в момента „Методика на обучението по български език“ и „Съвременен български език“. Това им позволява да използват формираните знания, умения и компетентности при преценяване на фиксираните особености на езика и стила на устното изложение на учебното съдържание от учителя.

Основната цел на настоящата публикация е свързана с идентифициране на значимостта и полезността в съвременните условия на съществени особености на езика и стила на устното представяне на учебното съдържание от учителя за по-лесно възприемане на изучаван учебен материал. Въз основа на сравнителен анализ на мненията на две групи студенти от специалност „Педагогика“, които имат различен опит и компетентности, ще бъдат формулирани препоръки за повишаване ефективността на методите, свързани с устно представяне на учебното съдържание от учителя.

Основните изследователски задачи се изразяват в следното. 1. Да се очертаят най-значимите особености на езика и стила на устното изложение на учебното съдържание, които са представени в научната литература по изслед-

ваната проблематика. 2. Да се проучи мнението на студенти от специалност „Педагогика“ относно съществените езикови особености, както и относно достъпността, убедителността, образността и емоционалността на устното представяне на учебното съдържание от учителя. 3. Да се направи сравнителен анализ на мненията на студенти от I курс, специалност „Педагогика“, и студенти от същата специалност, които вече са изучили различни педагогически дисциплини и имат формирани знания, умения и компетентности, да преценяват прецизно различни аспекти от изследваната проблематика. Въз основа на този сравнителен анализ да се формулират препоръки за постигане на по-висока ефективност на устното изложение на учебния материал съобразно актуалните потребности и очаквания на бъдещи педагогически специалисти.

Анкетната карта включва общо 24 въпроса, като 4 от тях са свързани с идентифициране на демографските признаци пол, възраст и населено място, от което са респондентите. 18 от останалите въпроси изискват отговор чрез използване на 5-степенна скала (от 1 – в много ниска степен, до 5 – в много висока степен). За респондентите, които се колебаят какъв отговор да посочат, е осигурена възможност да изберат опция „не мога да преценя“. 2 от въпросите изискват отговор от типа да, не, не мога да преценя.

Всички респонденти от III курс, редовно обучение, както и от III и IV курс, задочно обучение, които са оказали съдействие и са попълнили анкетна карта, са от женски пол. Това са общо 30 студенти. 33,3% от тях са на възраст до 22 г., а останалите 66,7% са на възраст над 22 г. В зависимост от демографския признак успех от следването до момента данните се разпределят, както следва:

- най-голям е относителният дял на студентите с много добър успех – те са 56,7% от респондентите;
- 33,3% от респондентите са с отличен успех;
- 10% от респондентите посочват добър успех.

В зависимост от демографския признак вид населено място разпределението на данните показва, че преобладават студентите, които са от голям град. Те са 66,7% от респондентите. 26,7% от респондентите са посочили, че са от малък град, и 6,6% – от село.

Респондентите от I курс, редовно обучение, които са оказали съдействие и са попълнили анкетна карта, са общо 14. Те се диференцират по пол, както следва: от женски пол – 71,4%, и от мъжки пол – 28,6%. Всички са на възраст до 22 г. В зависимост от демографския признак успех от следването до момента данните се разпределят, както следва:

- най-голям е относителният дял на студентите с много добър успех – те са 57,1% от респондентите;
- 21,4% от респондентите са с отличен успех;
- 14,3% от респондентите посочват добър успех;
- 7,1% от тях са със среден успех.

В зависимост от демографския признак вид населено място разпределението на данните показва, че преобладават студентите, които са от голям град. Те са 71,4% от респондентите. 7,2% от респондентите са посочили, че са от малък град, и 21,4% – от село.

Доколкото е интересно в каква степен преценките на респондентите се повлияват от познанията, които са формирани по време на обучението им, в настоящата публикация ще бъде представен сравнителен анализ на мненията на двете групи студенти. Едната група включва студенти от III курс, редовно обучение и III и IV курс, задочно обучение, от специалност „Педагогика“ на Факултета по педагогика при СУ „Св. Кл. Охридски“, оказали съдействие в анкетното проучване. Другата група включва студенти от I курс, редовно обучение от специалност „Педагогика“ в същия факултет, които са се включили в анкетното проучване. Студентите от I курс тази година започват обучението си по педагогика, но те имат личен опит от проведените онлайн занятия в училище, който е изключително ценен с оглед преценяване особеностите на методите, свързани с устно представяне на учебното съдържание, през призмата на съвременните потребности и очаквания. За по-лесно ориентиране в сравнителния анализ на данните ще се представят само относителните честоти, като ще бъде представено разпределение на мненията в графичен вид само за въпросите, където мненията на двете групи студенти се различават.

Динамичната обстановка през последните две години наложи съчетаване на присъствени и онлайн занятия и за учениците от българските училища. Поради тази причина респондентите бяха помолени да преценят равнището на полезност на устното изложение на учебното съдържание от учителя както по време на присъствени занятия, така и по време на онлайн занятия в съвременните условия. В огромната си част (93,3%) респондентите от III курс, редовно обучение, III и IV курс, задочно обучение оценяват използването на методите, свързани с устно изложение на учебното съдържание при присъствени занятия, като полезно за по-лесно възприемане на изучавания учебен материал от учениците в много висока и във висока степен. Само 6,7% от тях ги оценяват като полезни в средна степен, избирайки оценка 3. Едномерното разпределение на данните относно равнището на полезност на методите от тази група за по-лесно възприемане на изучаваното учебно съдържание по време на онлайн занятия е малко по-различно, но отново е в диапазона от оценка 3 до оценка 5. 70% от респондентите преценяват полезност в много висока и във висока степен, а 30% – в средна степен. Данните от едномерните разпределения за тези два въпроса на другата група студенти (от I курс, редовно обучение) са както следва. В огромната си част (85,7%) респондентите от I курс, редовно обучение също оценяват използването на методите, свързани с устно изложение на учебното съдържание при присъствени занятия, като полезно за по-лесно възприемане на изучавания учебен материал от учениците във висока и в много висока степен. Би могло да се посочи, че в сравнителен план с

другата група студенти относителният им дял при отговарянето на този въпрос е по-малък, но и при тях натрупванията са в позитивния спектър на скалата. Само 7,1% от студентите от I курс, редовно обучение ги оценяват като полезни в средна степен, избирайки оценка 3, и 7,1% от респондентите посочват, че не биха могли да преценят. Едномерното разпределение на данните относно равнището на полезност на методите от тази група за по-лесно възприемане на изучаваното учебно съдържание по време на онлайн занятия показва по-голямо разсейване на мненията на тези студенти в сравнителен план с данните за този въпрос на другата група анкетиран студенти. Тук преценките се разпределят в диапазона от оценка 2 до оценка 5. 57,2% от респондентите преценяват полезност във висока и много висока степен, 28,6% – в средна степен, а 14,3% – в ниска степен. Необходими са допълнителни проучвания, но все пак би следвало да се има предвид, че студентите от I курс имат личен опит от онлайн занятия в училище, докато другата група студенти по-скоро преценяват въз основа на познанията си относно особеностите на методите на обучение и тяхната ефективност в различен контекст. В тази връзка е полезно да се маркира различието, което се наблюдава. Очевидно студентите от I курс преценяват методите, свързани с устно представяне на учебното съдържание, като по-полезни за лесно възприемане на учебния материал при присъствени занятия.

По време на анкетното проучване бяха поставени въпроси, свързани с проучването на определени влияния върху повишаването на равнището на достъпност и убедителност на устното изложение на учебното съдържание.

Доколкото съм наблюдавала сериозни трудности при усвояването на значими термини, свързани с учебното съдържание, студентите бяха помолени да преценят два подхода при работа по възприемане и усвояване на терминология. Как се разпределят мненията на студентите? По отношение на подхода, свързан с обясняване от учителя на новите понятия веднага след използването им в устното изложение, мненията на първата група студенти се разпределят между оценки 4 и 5, като 70% от респондентите посочват в много висока степен, а 30% – във висока степен. За другия подход, свързан с изясняване от учениците на вече изучени понятия и обясняване от учителя само на новата терминология, мненията на същата група студенти се разсейват в диапазона между оценки 3 и 5, като 36,7% посочват в средна степен, 36,7% посочват във висока степен и 26,6% – в много висока степен. Сякаш студентите от тази група приемат като по-подходящо по-скоро учителят да обяснява терминологията във всички ситуации. Независимо дали е вече изучена, или не. Как се разпределят преценките на другата сравнявана група студенти? По отношение на подхода, свързан с обясняване от учителя на новите понятия веднага след използването им в устното изложение, мненията на студентите от I курс, редовно обучение се разпределят главно между оценки 4 и 5. 85,7% от тези респонденти посочват оценки 5 и 4 – в много висока и във висока степен, 7,1% – в средна степен, и 7,1% – не

мога да преценят. За другия подход, свързан с изясняване от учениците на вече изучени понятия и обясняване от учителя само на новата терминология, мненията се разсейват повече в сравнителен план с мненията на другата група анкетирани студенти. 35,7% посочват в средна степен, 21,4% посочват във висока степен и 21,4% – в много висока степен. 7,1% от тях посочват оценка 2 – в ниска степен, други 7,1% – в много ниска степен, и 7,1% не могат да преценят как да отговорят на този въпрос. Сякаш студентите от I курс, редовно обучение също приемат като по-подходящо по-скоро учителят да обяснява терминологията във всички ситуации, като дори демонстрират по-скептично отношение към ефективността на втория подход, в сравнение с другата група студенти. Предвид личния им опит от участие и в присъствени, и в онлайн занятия тези преценки са силно притеснителни с оглед качеството на подготовката на учениците.

Отново в диапазона от оценка 3 до оценка 5 се разпределят мненията на респондентите от първата група студенти и по отношение на включването на любопитни примери от живота в началото на устното изложение, за да се привлече вниманието и да стане изложението по-интересно за учениците. Разпределението на данните показва, че 90% от тези респонденти избират високите степени на скалата, а 10% – в средна степен. Едномерното разпределение на данните относно този въпрос на другата група студенти разкрива силно изразена категоричност в преценките. 78,6% от респондентите от I курс, редовно обучение избират оценка 5 – най-високата степен на скалата, 7,1% – във висока степен, а 14,3% – в средна степен. По-този начин се повлиява позитивно и върху повишаването на равнището на достъпност на изучаваното учебно съдържание. Това се постига и при фокусиране вниманието на учениците върху най-важните акценти по време на устното изложение на учебното съдържание, както и когато се използват подходящи аналогии. Силно позитивно се преценява влиянието на използваните подходящи аналогии в устното изложение върху по-лесното възприемане на учебното съдържание. 86,7% от респондентите от първата група студенти избират високите степени на скалата – оценки 4 и 5. 10% са посочили оценка 3 – в средна степен, а 3,3% – не могат да преценят как да отговорят на този въпрос. Сходно е разпределението на мненията и на другата група студенти от I курс, редовно обучение. 85,7% от тях избират високите степени на скалата – оценки 4 и 5. 14,3% са посочили оценка 3 – в средна степен. Категорично позитивно е и отношението на първата група студенти към привличането на вниманието на учениците върху важните акценти от изучаваното учебно съдържание по време на устно изложение при присъствени занятия (96,7%). Важно е да се обърне внимание върху факта, че 80% от респондентите посочват оценка 5 – в много висока степен, което е по-скоро изключение, когато се използва рангово скалиране. Само 3,3% от респондентите избират оценка 1 – в много ниска степен. Резултатите по отношение на привличането на вниманието на учениците върху важните акценти от изучаваното учебно съдържание по време на устно изложение при

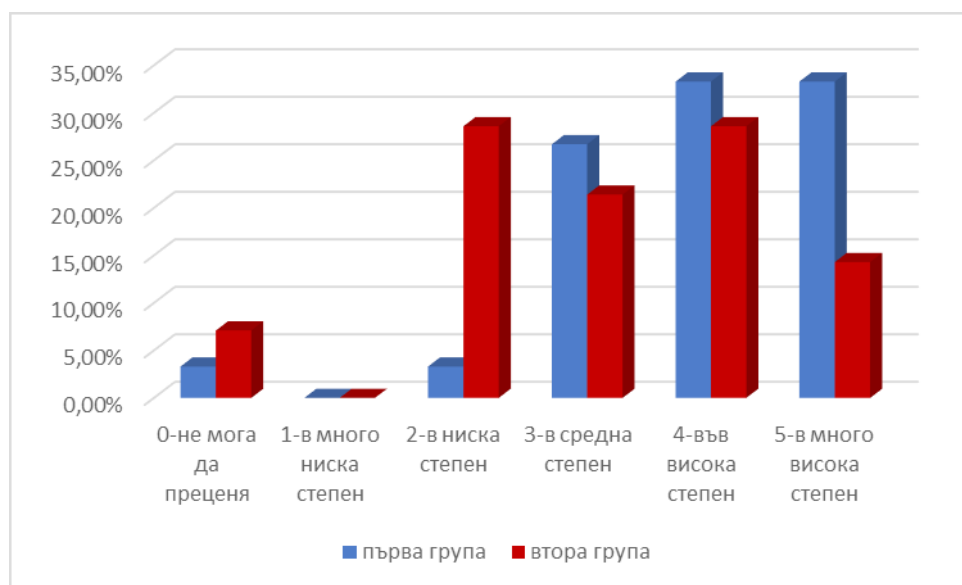
онлайн занятия се отличават с още по-голяма категоричност. 86,7% от респондентите избират оценка 5 – в много висока степен това е полезно. 6,7% избират оценка 4 – във висока степен, 3,3% – оценка 3 – в средна степен и 3,3% – оценка 2 – в ниска степен. Какви са данните за тези въпроси на другата група студенти? Категорично позитивно е отношението на студентите от I курс, редовно обучение, които са се включили в анкетното проучване, към привличането на вниманието на учениците върху важните акценти от изучаваното учебно съдържание по време на устно изложение при присъствени занятия (85,7% от втората група студенти посочват високите степени на скалата). Само 7,1% от респондентите избират оценка 2 – в ниска степен, и 7,1% – не мога да преценя. Резултатите по отношение на привличането на вниманието на учениците върху важните акценти от изучаваното учебно съдържание по време на устно изложение при онлайн занятия са сходни, като преценките на тези респонденти вече се разполагат в диапазона между оценки 3 и 5. 85,7% от респондентите избират оценки 5 и 4, а 14,3% – оценка 3 – в средна степен.

С голяма категоричност се отличават и преценките на респондентите от първата група студенти относно влиянието на обясненията на учителя за повишаване убедителността на устното изложение на учебното съдържание. 93,3% от тях избират оценки 4 и 5 (във висока степен – 20%, и в много висока степен – 73,3%). 6,7% избират в средна степен – оценка 3. Данните на другата група студенти относно този въпрос са сходни. 85,7% от студентите от I курс, редовно обучение избират оценки 4 и 5 (във висока степен – 35,7%, и в много висока степен – 50%). Само 14,3% избират „не мога да преценя“ като опция за отговор на този въпрос. Когато се използват описания, убедителността се увеличава още повече. Мненията на респондентите от първата група по отношение на този аспект от проучваната проблематика се разпределят само между високите степени на скалата – оценки 4 и 5. 70% избират в много висока степен, а 30% – във висока степен. Сходно е разпределението на данните на другата група студенти и за този въпрос. 71,4% от студентите от I курс, редовно обучение избират в много висока степен, а 21,4% – във висока степен. Опцията „не мога да преценя“ е посочена само от 7,1% от респондентите от втората група. Използването на повече сравнения също във висока и в много висока степен повлиява положително върху постигането на по-голяма убедителност на устното представяне на учебното съдържание съгласно мнението на студентите, които са се включили в анкетното проучване. 66,7% от респондентите от първата група студенти избират оценка 5, 30% – оценка 4, а 3,3% – оценка 3. 64,3% от респондентите от втората група студенти избират оценка 5, 21,4% – оценка 4, 7,1% – оценка 3, и 7,1% – не мога да преценя. Едномерните разпределения на данните и относно използването на доказателства по време на устното изложение на учебното съдържание потвърждава позитивно влияние съгласно преценките на двете групи респонденти. 66,7% от респондентите

от първата група студенти избират оценка 5 – в много висока степен това повлиява върху убедителността на устното изложение, 26,7% – оценка 4 – във висока степен, и 6,7% – оценка 3 – в средна степен. Що се отнася до мнението на втората група студенти относно този въпрос, 57,1% от тях избират оценка 5 – в много висока степен това повлиява върху убедителността на устното изложение, 28,6% – оценка 4 – във висока степен, 7,1% – оценка 3 – в средна степен, и 7,1% – не мога да преценя. При преценяването на влиянието на противопоставянето на определена гледна точка върху убедителността на устното изложение обаче мненията на респондентите от първата група студенти се разсейват в диапазона от оценка 3 до оценка 5. 36,7% от респондентите избират оценка 4 – във висока степен, 33,3% – оценка 5 – в много висока степен, и 30% – оценка 3 – в средна степен. Би могло да се посочи, че разсейването на мненията на втората група студенти е малко по-сериозно. 35,7% от респондентите избират оценка 5 – в много висока степен, 35,7% – оценка 3 – в средна степен, 14,3% – оценка 4 – във висока степен, 7,1% посочват оценка 2 – в ниска степен, и 7,1% – не мога да преценя.

Следващата група от въпроси цели за проучи оказвани влияния върху постигането на по-високо равнище на образност на устното изложение на учебното съдържание. Съгласно мнението на 63,3% от респондентите от първата група студенти използването на подходящи метафори е полезно, за да се улесни възприемането на изучавания учебен материал. За 10% от тях това не е така и 26,7% не могат да преценят. Съгласно мнението на 78,6% от респондентите от втората група студенти използването на подходящи метафори е полезно, за да се улесни възприемането на изучавания учебен материал, което е малко по-категорично мнение в сравнение с мнението на първата група студенти. За 7,1% от тях това не е така и 14,3% не могат да преценят. Използването на ирония обаче предизвиква доста негативно отношение от страна на преобладаващата част от респондентите от първата група студенти (66,7%). 23,3% са посочили, че не могат да отговорят на този въпрос, и само 10% са избрали позитивната опция („да“) като отговор. Що се отнася до разпределението на мнението на студентите от другата група, то е доста сходно. Всъщност негативно е и отношението на преобладаващата част от респондентите от I курс, редовно обучение (64,3%). 21,4% са посочили, че не могат да отговорят на този въпрос, и само 14,3% са избрали позитивната опция („да“) като отговор. Обикновено се смята, че добре обмисленото използване на ирония повлиява позитивно постигането на по-голяма образност на устното изложение, но очевидно в съвременните условия отговорността за съблюдаване на изискванията за толерантност и уважение прави студентите по-предпазливи по отношение на използването на ирония. Причината е, че е възможно тя да се интерпретира неправилно от учениците и по-скоро да има неблагоприятен ефект.

Анализът на въпросите, свързани с различни влияния за повишаване емоционалността на устното изложение на учебното съдържание, показва по-голямо разсейване на мненията и на двете групи респонденти. Все пак нагрупванията относно полезността на възклицанията са в позитивния спектър на скалата от оценка 3 до оценка 5 (виж фиг. 1). 66,6% от респондентите от първата група са избрали високите степени на скала относно полезността от използване на възклицания за повишаване емоционалността на устното изложение, 26,7% – оценка 3 – в средна степен, 3,3% – оценка 2 – в ниска степен, и 3,3% не могат да отговорят на този въпрос.

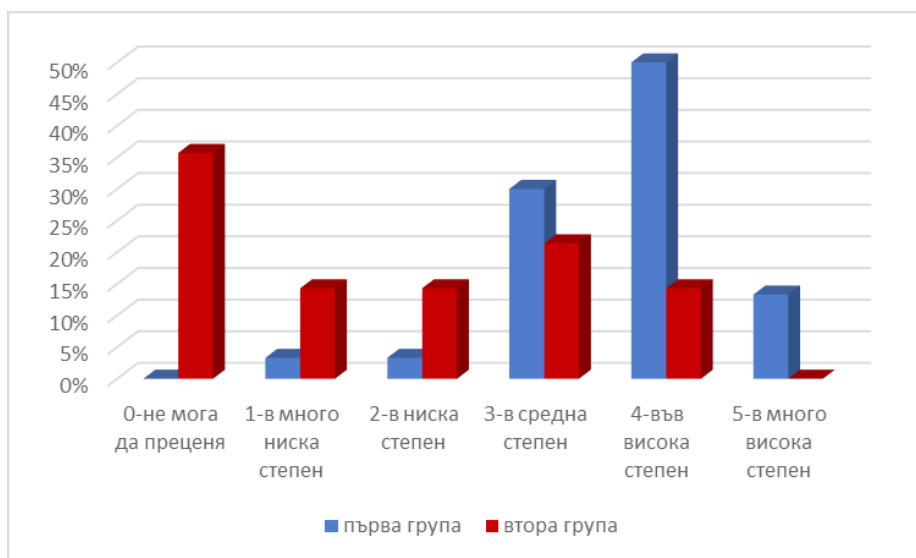

Фигура 1. Разпределение на данните на двете групи студенти относно полезността от използване на възклицания за повишаване емоционалността на устното изложение

Що се отнася до разпределението на мненията на втората група студенти, то е следното. 42,9% от респондентите са избрали високите степени на скалата относно полезността от използване на възклицания за повишаване емоционалността на устното изложение, 21,4% – оценка 3 – в средна степен, 28,6% – оценка 2 – в ниска степен, и 7,1% не могат да отговорят на този въпрос (вж. фиг. 1).

Използването на реторични обръщения повлиява позитивно върху равнището на емоционалност на устното изложение във висока и в много висока степен съгласно мнението на 63,3% от респондентите от първата група (виж

фиг. 2). 30% от тези респонденти са посочили оценка 3 – в средна степен, 3,3% – оценка 2 – в ниска степен, и 3,3% – оценка 1 – в много ниска степен.

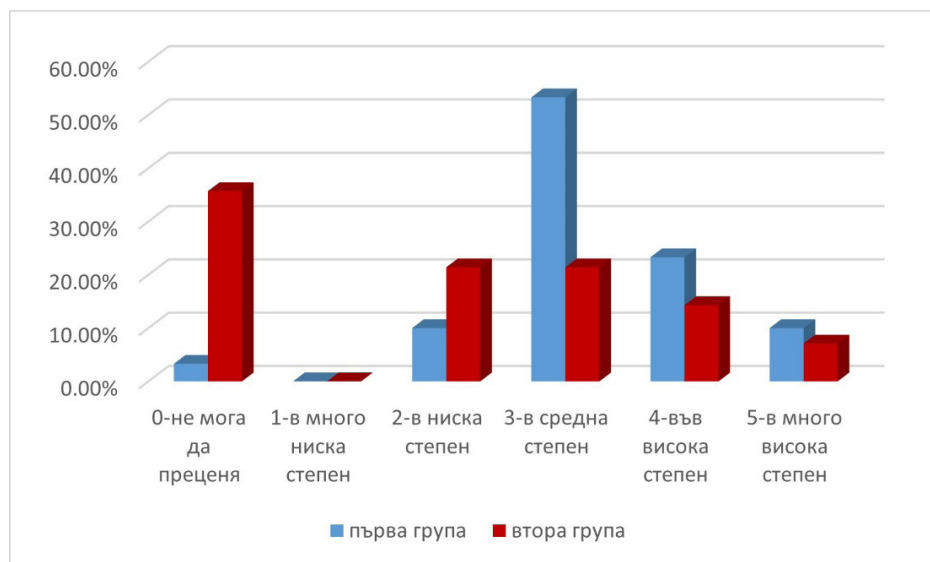

Фигура 2. Разпределение на данните на двете групи студенти относно полезността от използване на реторични обръщения за повишаване емоционалността на устното изложение

При преценяване влиянието на използваните реторични обръщения за повишаване емоционалността на изложението мненията на студентите от I курс, редовно обучение се разсейват, като най-високата степен на скалата – оценка 5, не е избрана от нито един от студентите от тази група (виж фиг. 2). Едномерното разпределение на данните за този въпрос е, както следва: 35,7% от респондентите са посочили, че не могат да отговорят на този въпрос, 14,3% от респондентите са посочили оценка 1 – в много ниска степен, 14,3% – оценка 2 – в ниска степен, 21,4 – оценка 3 – в средна степен, и 14,3% – оценка 4 – във висока степен.

Когато учителят използва хиперболи в устното изложение на учебното съдържание, равнището на емоционалност се повишава в средна степен съгласно оценките на преобладаващата част от респондентите от първата група студенти (53,3%). 33,3% от тях са избрали високите степени на скалата – оценки 4 и 5, 10% – оценка 2 – в ниска степен, и 3,3% – не мога да преценя (виж фиг. 3).

Разсейването на мненията на втората група студенти разкрива по-скоро скептично отношение към влиянието на хиперболите върху равнището на емоционалност на устното изложение (виж фиг. 3). 35,7% от респондентите

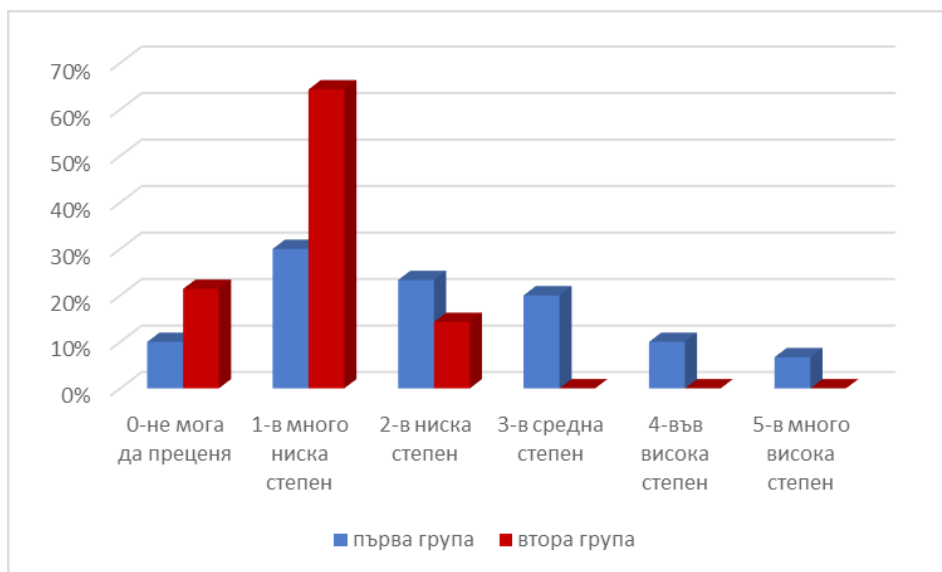

Фигура 3. Разпределение на данните на двете групи студенти относно полезността от използване на хиперболи за повишаване емоционалността на устното изложение

от I курс, редовно обучение са посочили, че не могат да отговорят на този въпрос, 21,4% са избрали оценка 2 – в ниска степен, 21,4% – оценка 3 – в средна степен, 14,3% – оценка 4, и 7,1% – оценка 5.

Що се отнася до полезността от използване на епитети за повишаване равнището на емоционалност на устното изложение, може да се посочи, че при преценяването ѝ мненията на респондентите от първата група студенти се разсейват в позитивния спектър на скалата. 53,4% от респондентите избират високите степени на скалата – оценки 4 и 5. 40% – оценка 3 – в средна степен, а останалите се разпределят между ниските степени на скалата: оценка 2 – в ниска степен – 3,3%, и оценка 1 – в много ниска степен – 3,3% от респондентите. При преценяване на полезността от използване на епитети за повишаване равнището на емоционалност на устното изложение мненията на респондентите от I курс, редовно обучение също се разсейват, като се натрупват главно между средна и висока степен на скалата. 35,7% от респондентите избират оценка 4 – във висока степен, 35,7% – оценка 3 – в средна степен, а останалите се разпределят между ниските степени на скалата: оценка 2 – в ниска степен – 7,1%, и оценка 1 – в много ниска степен – 7,1% от респондентите. 14,3% от респондентите са посочили, че не могат да отговорят на този въпрос. При преценяването на влиянието на използването на недоизказване върху равнището на емоционалност

на устното изложение на учебното съдържание също се наблюдава разсейване на мненията и на двете групи респонденти, като натрупванията вече са в негативния спектър на скалата. 53,3% от респондентите от първата група студенти избират ниските степени на скалата – оценки 1 и 2, 20% – оценка 3 – в средна степен, 16,7% – високите степени на скалата – оценки 4 и 5, и 10% са посочили, че не могат да отговорят на поставения въпрос (вж. фиг. 4).

Фигура 4. Разпределение на данните на двете групи студенти относно полезността от използване на недоизказване за повишаване емоционалността на устното изложение

Много по-категорично негативно в сравнителен план е мнението на студентите от I курс, редовно обучение (виж фиг. 4). 78,6% избират ниските степени на скалата – оценки 1 и 2, а 21,4% са посочили, че не могат да отговорят на поставения въпрос. Това е единственият въпрос, за който изобщо не са посочвани средната и високите степени на скалата.

Заклучение

Методите, свързани с устно представяне на учебното съдържание, са сред най-често използваните методи и в съвременните условия. Независимо от критиките и скептичното отношение, както и експериментирането с използване и на други методи на обучение с цел повишаване на ефективността. Повишаването на ефективността, от своя страна, поставя все по-високи изиск-

вания към умелото използване средствата на езика, когато се прилагат тези методи, за да се постига достъпно, убедително, образно и емоционално устно изложение, релевантно на актуалните потребности и очаквания.

В периода март – април 2022 г. беше проведено онлайн анкетно проучване със студенти от I и III курс, редовно обучение, както и със студентите от III и IV курс, задочно обучение в специалност „Педагогика“. Диференцирането на две групи респонденти се налага, доколкото студентите от III курс, редовно обучение, както и тези от III и IV курс, задочно обучение имат познания по редица педагогически дисциплини, които могат да използват при преценяване фиксираните особености на езика и стила на устното изложение на учебното съдържание от учителя, а студентите от I курс притежават опит от участие в онлайн занятия в училище, който също е много ценен за постигане целите на анкетното проучване.

Обобщенията от проведеното анкетно проучване биха могли да маркират ориентири към препоръки за повишаване равнището на релевантност на методите, свързани с устно представяне на учебното съдържание, съобразно съвременните потребности и очакванията на тези групи респонденти, които са част от потенциалните педагогически специалисти. Още повече че анализът на данните от това проучване разкрива оценяване от всички респонденти на високо равнище на полезност на устното изложение както при присъствени, така и при онлайн занятия. Необходими са допълнителни проучвания за потвърждение, затова на този етап само може да се предположи, че вероятно опитът на студентите от I курс от онлайн занятията в училище повлиява за едно малко по-голямо разсейване на техните преценки относно ползите на устното изложение при онлайн занятия. Въз основа на анализа на данните като значими особености на езика и стила при използване на методите, свързани с устно представяне на учебното съдържание, се очертават следните.

– По отношение на повишаване равнището на достъпност на устното изложение очакванията се разкриват в няколко аспекта. За по-лесно възприемане и усвояване сякаш по-значими по-скоро са обясненията от страна на учителя дори в ситуациите, когато е необходимо уточняване на вече изучени понятия и учениците би следвало да са в състояние да демонстрират познанията си. Достъпното и по-интересно устно изложение, което привлича вниманието на учениците, включва любопитни примери от живота още в самото си начало, както и подходящи аналогии и е добре структурирано, като по време и на присъствени, и на онлайн занятия учителят акцентира върху водещите моменти в него.

– По отношение на постигане по-високо равнище на убедителност на устното изложение може да се каже, че по-убедителното устно изложение се постига при използване на описания, обяснения, сравнения и доказателства. Противопоставянето на определена гледна точка обаче трябва да е много внимателно обмислено, особено съгласно мнението на студентите от I курс, които демонстрират по-скептично отношение относно неговите предимства в тази насока.

– По отношение на постигане по-голяма образност и емоционалност на устното изложение очакванията се свързват със следното. Постигането на по-високо равнище на образност изисква използване на подходящи метафори. Използването на ирония е възможно да провокира различни по-скоро негативни последици съгласно преценките и на двете групи респонденти, независимо от описваните в научните източници ползи от добре обмислената ирония по време на устно изложение на учебното съдържание. Що се отнася до постигането на по-голяма емоционалност на устното представяне на учебното съдържание, може да се каже, че анализът на въпросите, свързани с преценяване на различни влияния за повишаването ѝ (използване на възклицания, реторични обръщения, хиперболи, епитети), показва по-голямо разсейване на мненията и на двете групи респонденти, като студентите от I курс изразяват по-голяма резервираност относно тези влияния. При преценяването на влиянието на използването на недоизказване върху равнището на емоционалност на устното изложение на учебното съдържание също се наблюдава разсейване на мненията и на двете групи изследвани лица, но натрупванията вече са в негативния спектър на скалата. Тук отново е необходимо да се обърне внимание върху много по-категорично негативното в сравнителен план мнение на студентите от I курс, редовно обучение.

Благодарности

*Авторът изказва благодарност за финансирането от средствата, отпуснати целево от държавния бюджет на СУ „Св. Климент Охридски“ за научни изследвания, по проект №80-10-17 от 10 май 2022 г. на тема „Равнище на езиковата грамотност на студентите педагози“, с научен ръководител проф. д.п.н. Нели Иванова.

ЛИТЕРАТУРА

АНДРЕЕВ, М., 1996. *Процесът на обучението*. Дидактика. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“.

КОМПЕТЕНТНОСТИ И ОБРАЗОВАНИЕ. [посл. вид. април 2022]. Достъпно на: <https://www.mon.bg/bg/100770>

РАДЕВ, Пл., 2018. *Иновации в училищното образование*. Пловдив: Fastprintbooks.

РАДЕВ, Пл., 2005. *Обща училищна дидактика или събития, ситуации, обекти, субекти, конструктори и референти в училищното обучение и образование*. Пловдив: Университетско издателство „Паисий Хилендарски“.

РЕЧНИК НА БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК. [посл. вид. май 2022]. Достъпно на: <https://ibl.bas.bg/rbe/>

REFERENCES

- ANDREEV, M., 1996. *Procesat na obuchenieto. Didaktika*. Sofia: Sv. Kl. Ohridski.
- COSTOUROS, T., 2020. Jigsaw Cooperative Learning Versus Traditional Lectures: Impact on Student Grades and Learning Experience. *Teaching and Learning Inquiry*. **8** (1), 154 – 172 [viewed 23 May 2022]. Available from: doi.org/10.20343/teachlearninqu.8.1.11
- KOMPETENTNOSTI I OBRAZOVANIE. [posl. vid. april 2022]. Dostapno na: <https://www.mon.bg/bg/100770>
- RADEV, Pl., 2018. *Inovacii v uchilischnoto obrazovanie*. Plovdiv: Fastprintbooks.
- RADEV, Pl., 2005. *Obshta uchilischna didaktika ili sabitia, situacii, obekti, subekti, konstrukti i referenti v uchilischnoto obuchenie i obrazovanie*. Plovdiv: Universitetsko izdatelstvo "Paisii Hilendarski".
- RECHNIK NA BALGARSKIA EZIK. [posl. vid. may 2022]. Dostapno na: <https://ibl.bas.bg/rbe/>

EXPLANATION, NARRATION AND LECTURE AS TEACHING METHODS – SIGNIFICANT CHARACTERISTICS OF LANGUAGE AND STYLE

Abstract. Explanation, Narration and Lecture as teaching methods are criticized by many authors and students, but the teachers prefer using these methods. The requirements about the characteristics of language and style for effective use of these methods are too high in contemporary context. Comparative analysis of online survey data collected from two groups of students is presented in this article. The students are from Faculty of Education in Sofia University "St. Kliment Ohridski". It is revealed their opinion about the cogency, the easy to understand, the imagery and the emotionality when it is necessary for teachers to use Explanation, Narration and Lecture as teaching methods.

Keywords: explanation; lecture; teaching methods; students; attitudes; survey

✉ **Dr. Galina Georgieva, Assist. Prof.**

Web of Science Researcher iD AAL-7952-2021

ORCID ID 0000-0003-0671-3880

Faculty of Education

Sofia University

15, Tsar Osvoboditel Blvd.

1504 Sofia, Bulgaria

E-mail: g.georgieva@fp.uni-sofia.bg